

Filosofická propedeutika a filosofická politika [ETF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Filosofická propedeutika a filosofická politika \[ETF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Filosofická propedeutika a filosofická politika \[ETF UK\]](#)

◆ přednáška, česky, vznik: 5. 1. 1990

◆ lecture, Czech, origin: 5. 1. 1990

Filosofická propedeutika a filosofická politika [ETF UK] [1990]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1 (propedeutika)_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Tak my můžeme začít, jo.

Hejdánek: Tak já budu začínat. Já se vás nebudu ani ptát, co jste dělali a co. Prostě bych rád, kdyby došlo k tomu, že je něco dávno probrané, známé, tak mě prostě zaražte a řekněte mi, ať to přeskočím. No kdyby náhodou.

Filosofická propedeutika má v sobě zdánlivě něco absurdního. Na jedné straně nemůže předem vysvětlit, co to je *filosofie*, takže vše, co říká a o čem vypovídá, zůstává dlouho v mlze.

A na druhé straně vlastně ani nemůže opravdu do *filosofie* uvádět, protože všichni už v ní nějak jsou. Všichni už do ní byli dávno uvedeni, jak jsem to říkal před chvílí, už s tím, jak jsou uváděni do jazyka a do světa řeči, což později rozlišíme, tak jsou zároveň uváděni do *filosofie*. V hlavách všech nás, to jest lidí, kteří nějak žijí buď přímo v Evropě, nebo ve světě, který je Evropou poznamenán, tak mají v sobě ohromné spousty všelijakých reliktních starých *filosofií*.

Takže nelze vlastně mluvit o uvádění do *filosofie*. Všichni jsme už dávno byli nějak do *filosofie* uvedeni, a to aniž bychom o tom věděli a aniž by to dokonce ze strany těch uvádějících bylo zamýšleno. Pač matka, když učí své dítě mluvit a začne s ním konverzovat a vůbec se stýkat a denně komentovat události a tak dál, tak vůbec nemá v úmyslu to dítě *filosoficky* školit. Ale přesto ty relikty *filosofií* starých nekontrolovaně, neuvědoměle se předávají těm dětem od nejútlejšího věku, takže v hlavách nás všech toho je obrovské množství. Tím je celá ta *filosofická propedeutika* neobyčejně zproblematizována.

Tak teď si na prvním místě všimněme důvodů, proč nelze vymezit předem, co to je *filosofie* a jaké jsou meze její *ingerence*, její kompetence. Tak toto totiž bývá v jiných vědách. Když se začíná přednášet fyzika, no tak většinou se vymezí, co je oborem fyziky. Ale tohle u *filosofie* nelze udělat, protože oborem *filosofie* je všechno a cokoli.

Není žádné téma, není žádný předmět, jímž by se *filosofie* nemohla nebo nesměla obírat. Všim, čím se zabývá věda, se může zabývat také *filosofie*. A ještě mnoha jinými věcmi. A to, jak to říkali kdysi, to byla taková krásná formule, že jde *omni re scibili et quibusdam aliis*, tedy že *filosofie* je vědou o všem, co je možné vědět, a o ještě spoustě dalších věcí.

Tedy prvním důvodem, proč nelze vymezit, co to je *filosofie*, je, že neexistuje žádná instance, žádný arbitr, který by pro to byl kompetentní. Není nikdo, kdo by mohl říci, co je nebo co má být *filosofie*. Jen *filosofové* sami.

A *filosofové* samozřejmě vymezí tu *filosofii* každý jinak. Možná že tady teď nechám to, co jsem si napsal chvilku, a poukážu na tuhle věc. Věda se liší od *filosofie* v některých momentech a my se tím budeme zabývat. Na tomto místě bych jeden z nich chtěl vyzvednout.

Každá věda usiluje o objektivní poznání, objektivní poznatky. Tím se rozumí o takové poznatky, které rozumný, dostatečně vzdělaný, informovaný vědec z každé jiné země nebo jinak orientovaný, jiným jazykem mluvící a tak dál, nejenom může, ale musí uznat.

Když biolog vykoná nějaký pokus, na jehož základě rozmnoží vědění, prostě prokáže nějakou teorii nebo předtím ještě hypotézu a podobně, když s ní udělá teorii, tak to musí udělat způsobem, který pak popíše ve vědecké práci, řekne, s jakým materiálem pracoval, jakých metod použil, jak aranžoval

celý pokus. Tam samozřejmě v té práci také bude diskutovat o tom, jak vypadá dosavadní stav znalostí a co je neznámo a které poznatky nové přinesl k objasnění toho problému, když interpretuje výsledky svého pokusu, poněvadž nakonec je to interpretace toho pokusu.

Ta práce musí být napsána tak, aby kdokoli na celém světě, když ten pokus bude opakovat, došel ke stejným závěrům. A samozřejmě, když někdo publikuje takovou nějakou velmi důležitou věc, tak je vysoce pravděpodobné, že desítky vědců na celém světě v laboratoři okamžitě jeho pokus zopakují, aby zjistili, zda ty výsledky opravdu sedí. Když zjistí, že nesedí, tak nastane diskuse, ten dotyčný je kritizován a pokud se neprokáže, že ty kontrolní pokusy měly nějakou vadu, no tak je jeho práce považována za nesprávnou a jsou mu vyčteny všechny vady, všechny chyby, které tam udělal, a on se pak musí snažit buďto vylepšit, anebo prostě celou věc odvolat.

Zásada tu je, že když někdo něco prokáže v tom experimentu, tak kdokoli druhý to musí prokázat stejně, musí v tom pokusu mu to dopadnout stejně, jako tomu, kdo to první prokazoval. A tak se ukáže, že výsledek toho pokusu má objektivní charakter. Když třeba Lepešinská dělala pokusy s těmi rozdrclými buňkami, no tak na celém světě to začali dělat po ní, bylo to velice zajímavé, ovšem ukázalo se, že to nebylo vědecky dostatečně přesně provedeno a že tedy výsledky jejích pokusů a tedy také její teorie na těch pokusech postavené jsou neplatné. To sice neproniklo hned do Sovětského svazu a do našich zemí; já ještě v době studií a ještě několik let potom jsem žil v době, kdy Lysenko a Lepešinská byli považováni za vědce prvního formátu, první třídy. Ale dneska už se o tom nemluví. Dneska už ani v Sovětském svazu se na to nevzpomíná, a když někdo o tom něco napíše, jediné jako historii jednoho vědeckého podvodu.

Ve filosofii je to úplně jinak. A abychom si to mohli dost plasticky ukázat, tak řeknu ještě jednu stránku těch vědeckých výzkumů, totiž že ve vědě sice systematický zřetel je velice důležitý, ale jenom jako pomocná stránka. Že totiž, když se ukáže, že v rámci určitého systému myšlenkového, určité stavby, jisté teorie jsou zjištěna fakta, nepochybná fakta, která ale logicky spolu buď nesouvisí, nebo se vylučují, tak je to považováno za doklad toho, že ta teorie neplatí. Nebo přinejmenším, že neplatí v té míře, jak se mělo za to, a že je potřeba ji nějak upravit.

K výsledkům novým se nedochází systematickým domýšlením některých výsledků pokusů, nýbrž tím, že se dělají nové pokusy. To domýšlení má jediné pomocný charakter, totiž že ukáže některé otevřené problémy nebo některé nesnáze, některé rozpory v teorii. Ale rozhodující je ten experiment. A ten je rozhodující právě proto, že musí být objektivní a to s opakovatelností kdekoli a kýmkoli na světě.

Naproti tomu filosofie takovéto experimenty dělat nemůže. Její důraz na systematickost musí být daleko větší a důsažnější než ve vědě. Filosofie nemá, kromě těch výsledků objektivních nebo objektivizujících věd, žádná fakta, s nimiž by mohla počítat jako s něčím neotřesitelným.

Filosofie pracuje úplně jiným způsobem a my si ukážeme jak. Zejména však nestaví jedno poznání nebo jeden poznatek k druhému, nekumuluje ty poznatky a neudrhuje je v jakési skrumáži tak, že by jenom zkoušela pak, jak je interpretovat, aby tam všechna fakta do toho dostala, aby ty výsledky tam byly nějak, aby dostaly své místo. Tak to dělá věda. Filosofie naopak dělá něco jiného, totiž že radikálním způsobem couvá od toho, co je údajně běžně známo nebo co bylo zjištěno nebo od nějaké teorie nebo třeba jenom něčeho menšího, nějakého konceptu. A teď se táže, jak přesně ten koncept je formulován a jaké jsou předpoklady, aby ta formulace vůbec měla smysl, aby byla platná. A táže se po předpokladech, které nebyly zjišťovány ve vědě nějakými experimenty, nýbrž které tam jsou považovány za samozřejmé.

Tak třeba eukleidovská geometrie. Eukleidés vypracoval ten systém velice dokonale, naprosto logicky, a rozhodující tam bylo, aby to všechno hrálo. Ale co to je prostor, co to je rovina, to Eukleidés ve své teorii nemá a nemůže to říct. On definuje jenom vztahy mezi jednotlivými pojmy, třeba jaký je vztah mezi přímkami a body, mezi přímkami a rovinami, ale nemůže říct, co to je rovina, co to je dvourozměrný prostor, co to je prostor. Tam musí předpokládat, že kdo se chce věnovat geometrii, tak tohle nějak spolkně, nebude se po tom dotazovat a bude s tím pracovat. A tím se mu to bude stávat čím dál samozřejmějším, takže už se potom přestane vůbec ptát.

Takhle se pracuje ve všech vědách. Co to je život? Biologie vám nebude říkat, co to je život. Biologie vám bude zkoumat třeba jednotlivé enzymy u jedné bakterie, nějaké produkty bakteriální, jedy, jaký mají vliv v přirozeném prostředí a jaký mají vliv v těle, jaký mají vliv *in vitro* a podobně. Ale co to je život, na to vám nebude biolog odpovídat. Podobně fyzik vám nebude říkat, co to je hmota. A to říkám jenom takové ty nejběžnější věci. Co to je prostor, co to je čas? To zůstává mimo zájem vědecký. Tam se s tím jenom pracuje určitým způsobem, a když to nevychází, tak se s tím začne pracovat trochu jinak. Takže čas, nad tím nikdo nepřemýšlí, to je prostě t . V rovnicích je to t a to buď vychází, nebo nevychází; jinak to musíme myslet trochu jinak, definovat to jinak ve vztahu k tomu jinému, ale nepřemýšlí se to.

Filosofie naopak se táže, co za tím je, co je v pozadí, co je míněno, aniž by to bylo považováno za důležité nebo aniž by to bylo považováno za problematické. Takže jde vlastně zpátky od toho, co se řekne, jde zpátky, jaké jsou předpoklady toho, aby platilo to, co se řeklo.

Z toho vyplývá především, že filosofie nevychází z žádných nepochybných skutečností, nepochybných fakt. Nýbrž naopak, s čím se setká, to všechno chce přezkoumat jako pochybné. Začne o tom pochybovat metodicky, aby zjistila, co to vlastně je, jaké to je, jaké jsou vztahy k jiné oblasti a tak dále. Výsledek je ten, že každý filosof to dělá jinak, vychází z jiných předpokladů, jiné předpoklady považuje za důležité, má také jinou metodu, jinou strategii. Vlastně co filosof nebo co velký filosof, to filosofie. Každý má jinou. A co z ní dělá filosofii, je to, že musí nějak integrovat všechno vědění, které ten filosof má k dispozici, integrovat do nějakého celku, protože k filosofii patří základní jakási víra nebo přesvědčení, že svět je celek a že k tomuto celku je třeba se nějak vztáhnout a že je třeba nic z toho celku nevyjímat, nenechat padnout pod stůl.

Tohleto nemohou dělat vědy, protože vědy jsou vždycky speciální odborné disciplíny, které mají vymezen svůj předmět, eventuálně mají vymezenou metodu, a tím vlastně ztratily svůj vztah k celku. Taková fyzika není schopna se vztáhnout k živému organismu jinak, než že ten organismus, například psa, bude vážit nebo měřit. Chemie ho bude zkoumat chemicky, z čeho je složen ten pes. Ale jako k psovi, jako k živé bytosti, fyzika ani chemie se k tomu nemůže vztáhnout. Prostě ona si z toho psa bere jenom kousek, to, co patří do jejího oboru.

Jsou to důležité věci. Může se někdy ukázat, že choroba, třeba v lékařství, je způsobená nějakým nesprávným organickým procesem, nějakým organicko-chemickým, fyziologickým procesem, který je možno vylepšit nebo dokonce napravit tím, že se zavede nějaká sloučenina do organismu jako lék. Ale to je velmi redukováná záležitost, velmi redukovaný přístup k člověku. Tomu člověku jako celku ten chemik není schopen přistoupit.

A tak to není jenom u celků jednotlivých, partikulárních, ale je tomu tak zejména u celku veškerenstva. Filosofie se vždycky musí vztáhnout k celku, má-li být filosofii. Naproti tomu vědy se nedovedou vztáhnout k celku. Vědy si ten celek, *universum*, rozdělily mezi sebe, jakosi třeba děti rozdělí koláč, který dostanou. Každý má kousek, ale žádné dítě nemůže mít ten koláč celý. Vědy také nemohou mít celek světa. Každá věda má svůj kus.

A teď důležité na tom je, to by ještě nevadilo, ale my víme, že vědy ztratily schopnost komunikace mezi sebou, že odborníci z různých odvětví dokonce téže vědy se velmi často nedomluví, poněvadž mají jiný jazyk. Prostě si nerozumí.

A druhá věc, neexistuje žádná věda vůbec, existují jenom vědecké disciplíny speciální. A to znamená, že žádná věda není schopna posoudit, zda při tom dělení *universa* nebylo něco ztraceno. To vědec nemůže posoudit. Takže věda je odkázána na něco, co není věda, v tom daném případě na filosofii, aby tu byla vůbec kontrola nějaká, zda něco nepadlo pod stůl. A pokud ano, aby tu byla možná náprava a byla vybudována další věda, která by se zabývala tím, na co dosavadní vědy zapomněly.

A je tu ještě další věc jedna, že vědy samy, když pracují, tak samozřejmě musí také myslet. Vědci musí myslet. Pokud se vědec vztahuje ke svému předmětu, který zkoumá, tak je zcela po právu považován za odborníka a za kompetentního dělat to, co dělá. Ve chvíli, kdy se vědec začne vztahovat ke svému myšlení, tak to dělá jako diletant, protože žádná chemie chemikovi nedovolí posuzovat jeho vlastní myšlení. Žádná fyzika to nedovolí, biologie a tak dál.

V některých případech jsou výjimky. Psychologie je schopna něco říct o myšlení tomu myslícímu psychologovi. Jenomže mu to říká velmi jednostranně a zejména mu psychologie není schopna třeba vůbec říci, kdy jeho myšlení je logické a kdy ne. To psychologie nedovede stanovit. Takže i ta psychologie, která se profesionálně zabývá myšlením, není schopna posuzovat myšlení v celku, nýbrž jenom některé jeho stránky.

A tak tady je filosofie, která tím získává svůj první úkol: neztratit nikdy svůj vztah k celku a za druhé nikdy neustat s úsilím všechny poznatky a koncepty, které vypracuje, nějak zintegrovat. K tomu patří ještě další věc, že totiž pokud jde o integritu, filosof musí usilovat o integraci nejenom v rámci svého myšlení, ale v rámci celého života. Filosofie je způsob života, nejenom způsob myšlení.

To takto není ve vědě. Ve vědě prostě platí určité vědecké poznatky, objevy bez závislosti na tom, jaká je morální nebo politická nebo jaká jiná kvalita toho vědce. To prostě s jeho vědou nesouvisí. Ve filosofii tomu tak není. Když se filosof proviní politicky, mravně nebo jakkoli jinak, tak je to zároveň chyba filosofická. V tomto smyslu třeba Rádl v *Romantické vědě* říká, že násilí je v každém případě filosofická chyba. To jest i určitá koncepce, která připouští násilí nejenom v myšlení, ale třeba ve společnosti, je politická chyba.

Nejde nám o to, jestli je to pravda nebo není to pravda. Jde nám o to, že pro filosofa je důležité, co dělá v celém svém životě. Že filosof, který je vynikající jako třeba Heidegger, snad největší filosof 20. století v Evropě, prostě když udělá tu hrubou politickou chybu – když o tom budeme mluvit mírně, chybu – a neorientuje se dost, doufejme, že to tak bylo, a má za to, že momentální představitelé nacismu jsou jenom přechodní upadlí vůdcové a že se tady dostává národ do jakéhosi pohybu, který je důležitější než nějaká ideologie a než nějaký Hitler a obleče si rajtky a uniformu, hajluje a připravuje reformu univerzity, poněvadž si myslí, že je to vhodná doba, kdy je třeba reformovat univerzitu, a pronese tu svou známou rektorskou řeč, tak to není jenom omyl politický, který by se netýkal filosofie. To je hrubý omyl filosofický. Ale to nestačí, jako teď třeba ten původem Američan, co napsal teď takovou tu novou knížku – těch kritik už bylo dřív, jakýsi Švýcar Schneeberger kdysi napsal *Nachlese zu Heidegger* – teď ve Francii vznikla velká diskuse a přenáší se to do celé Evropy, kdy se znovu vytahuje ten případ Heideggerův a kdy se Heidegger denoncuje před veřejností tak, že každý, kdo rozumí, o co jde, a čte to pozorně a je informován filosoficky, tak vidí, že to je jenom výmluva, proč nestudovat Heideggera.

Prostě Heidegger udělal něco tak nemravného, že si oblékl rajtky a hajloval a vstoupil do partaje, že prostě ta filosofie musí být špatná, tudíž ji nemusíme studovat. To by to bylo dost špatné. Ale ona ta

filosofie opravdu je zřejmě špatná, když dovolila Heideggerovi tohle. Tak velký filosof si nemůže dovolit takovéhle chyby. Heidegger si to sám zdůvodňuje, tak třeba říká, že *Wer groß denkt, der irrt auch groß*. Kdo velce myslí, tak ten se také velce mýlí, tedy kdo myslí ve velkém, tak asi dělá velké chyby. Jenže tohle nebyla velká chyba.

Chyby je možno dělat, a dokonce celá filosofie – k tomu také dojdeme – celá filosofie dosud je založena na omylu. To je neobyčejně produktivní omyl, řecká metafyzika. Nebýt toho omylu, tak filosofie nebyla možná. My dnes přicházíme k tomu, že ten omyl musíme konečně napravit. A tu se někteří domnívají, že ho napravíme tím, že přestaneme filosofovat, a mluví o konci filosofie. A to je chyba. Ten omyl byl produktivní právě proto, že dovolil dva a půl tisíce let žít filosofii určitého typu. Tento typ je u konce a my musíme pamatovat na to, že musíme myslet dneska jinak. Ale musíme myslet a musíme zase myslet filosoficky, a ne se vrátit k těm dřevním dobám, kdy se filosoficky nemyslelo. Nebudeme se vracet k starému mýtu.

Tedy ta chyba v tomhle, ale ten Heideggerův omyl nebyl takto produktivní, to byl trapný omyl. A takové omyly se ve filosofii neodpouštějí. Nicméně nám zůstává úkol ukázat, kde v té filosofii jsou kořeny toho omylu. Nám nestačí říct, že Heidegger udělal takovouto nesmyslnou věc politicky, takže *ergo* je filosofie nesmysl. Ne, my musíme přesně ukázat, z jakých kořenů ten jeho omyl pochází. To teprve nás může poučit. Nebudeme samozřejmě Heideggera hájit, nikdo, zejména u nás, nebude nakloněn tomu ho hájit. Nicméně jeho filosofie je pozoruhodná a je významná a má sakra také obrovský vliv. Proto musíme odhalit, kde je ta chyba, abychom se nenechali nakazit. Ale to neznamena, že celá filosofie může být vyhozena na smetiště.

No, tak tím jsem naznačil, jaké komplikace mohou nastat při tom vymezování, co to je filosofie a tak dále, a budeme pokračovat dál.

Jiný hlas: Prosím?

Hejdánek: Konec. To to rychle uteklo.

Jiný hlas: Dobře. Tak tímto končíme. Kde se to tady vypne?

--- (s2 (politika)_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Tak na základě vašeho vlastního rozhodnutí, respektive vašich zástupců, jsme změnili téma původně proponované a budeme hovořit do konce semestru o jakýchsi předpokladech nebo prvních způsobech přístupu myšlenkového k tomu, co nazveme filosofická politika.

Sám ten termín je z prvního pohledu neprůhledný. Jsou problémy s pojmenováním té disciplíny a já bych to chtěl nejdříve ozřejmit na některých jiných disciplínách.

Třeba taková první disciplína, která se oddělila od filosofie, je logika. Ale tam, třeba u Aristotela, *Organon*, ty logické spisy představují logiku již od filosofie oddělenou, z filosofie vydělenou. A předtím jakožto filosofická disciplína logika ještě ustavená řádně nebyla. Takže Aristoteles zároveň splnil dvě věci, že v jednom ustavil logiku jako filosofickou disciplínu a zároveň ji zrušil jako filosofickou disciplínu. Udělal z ní disciplínu nefilosofickou.

U Aristotela najdeme také další disciplíny. Víte, že napsal několik etik, hlavně ty dvě velké. A jsou to etiky filosofické. My dnes víme, že existují etiky, které mají charakter spíše sociologický. Eventuálně jsou mezidisciplínou mezi *axiologií* a sociologií.

Podobně se vydělily další disciplíny. U Aristotela máme politiku, což je zčásti filosofická politika, ale zároveň již politika nefilosofická, tedy disciplína nefilosofická.

Tedy my musíme vždycky uvažovat, je-li to, čím se zabýváme, disciplína nebo obor, je-li to disciplína filosofická, nebo není-li to disciplína filosofická. Ten rozdíl je strašně důležitý proto, že je základní rozdíl mezi disciplínami vědeckými a disciplínami filosofickými. Zatímco disciplína vědecká ve své specializaci je jistým zúžením pole proti své naddisciplíně, takže třeba fyziologie je jenom určitou částí, speciální částí biologie, nebo mikrobiologie je speciální částí – podle toho, z jakého hlediska ještě by se to muselo říct – speciální částí zoologie nebo botaniky, mikrobiologie je vlastně obojí.

Ve filosofii je tomu tak, že každá filosofická disciplína je filosofií celou. Musí zůstat filosofií celou. To znamená, když se pojednává o logice filosofické, tak tam musí být také *ontologie*. Tohle většina filosofů neuznává ke své vlastní škodě.

To znamená, když mluvíme o filosofické politice, tak tím míníme politiku jako filosofickou disciplínu, v níž musí být přítomna celá filosofie. Nesmíme se nechat svést názvem, který by sugeroval, že jsou různé politiky, politiky politiků a také politika filosofů, a tedy filosofická politika, že je politika filosofů. Tak tomu není, poněvadž tam by nám někdo jiný říkal, co to je politika, a jenom by se to předepisovalo filosofům, co mají dělat, když chtějí být politicky činní.

To filosof nikdy nepřipustí. Pro něho rozhodující je filosofičnost jeho filosofování a politika je pro něho obor, jeden z oborů filosofie, v němž však musí být vždycky, když je potřeba, kdykoli vyvolatelná kterákoli disciplína jiná, i když důraz je hlavně na politiku. Co to je, to si budeme říkat.

Poslední dobou se často mluví o politické teorii a politické vědě. Věda o politice je pravděpodobně možná, jsou s tím problémy, ale prosím, je to speciální věda, která nás bude zajímat, jen když budeme potřebovat eventuálně nějakou její pomoc, jako třeba potřebujeme, když nám zhasne světlo, instalatéra, který by nám opravil vedení, když je chyba ve vedení. Ale víc nám nepomůže ta politická věda. Jen nám poskytne příležitost k tomu, abychom přezkoumávali její výsledky a ptali se, jak důkladně je postavená ta věda a tak dál, nebo používali některých jejích výsledků, pokud si je prověříme a uznáme za platné.

Taky nám nejde o filosofii politiky. To sice je určitá legitimní součást filosofie, protože filosofie je ve své podstatě reflexí, i když ne každá reflexe je filosofie, tak jistě filosofie je reflexe. Je to způsob myšlení, které je schopno se vztahovat k sobě samému. To je reflexe.

Reflexe vždycky je možná jenom jako reflexe nějaké aktivity. Tou aktivitou může být také jiná reflexe, takže my můžeme reflektovat již nějakou dřívější provedenou reflexi. Ale nemusí tomu tak být, reflektovat můžeme každý svůj akt, každou svou aktivitu. A protože jsme i jako filosofové nebo jako teologové nebo vůbec jako občané politicky aktivní, tak můžeme také filosoficky reflektovat svou politickou aktivitu. Tedy provádět filosofickou reflexi své politické aktivity, eventuálně politiky vůbec.

Ale disciplína politika je něco jiného než jenom reflexe vlastních politických aktivit. Reflexe vlastních politických aktivit je důležitý zdroj poznání nebo uvažování, důležitý podklad reflexí, ale není to vše, co filosofická disciplína politika může dělat.

To, čemu se říká *politologie*, se většinou chápe jako politická věda. Je to český termín, málokde venku používaný, v angličtině jasně... [přerušeno], to je *political science*, *politology* neexistuje.

Žádný název není dost vyhovující. A když tedy budeme užívat z praktických důvodů *filosofická politika*, tak budeme vždycky muset sami přesně vědět, že nám jde o filosofickou disciplínu politiku, nikoliv o politiku, jak jí běžně rozumíme, a nějakou filosofickou reflexi, nýbrž o jednu z filosofických disciplín. Jako je etika, podle Aristotela – a já to přijímám – je politika druhou kapitolou etiky filosofické.

Tak podobně jako je filosofická etika, jako je filosofická noetika nebo gnoseologie, filosofická psychologie, pokud budeme chtít, a tak dále, tak je také filosofická politika jako jeden z oborů filosofie. O to nám tedy půjde.

Takže to je provizorní název. Ale vyložit, jak se to má s tou disciplínou, to si musíme nějak pomoci. Filosofická disciplína, kterou budeme jmenovat *filosofická politika*, je filosofická disciplína, která se chce zabývat především, i když v kontextu celé filosofie, specificky lidskou schopností vytvářet společenství, jež může být nazváno po řeckém vzoru *polis*. Odtud také slovo politika pochází.

Polis znamenalo původně obec, eventuálně to byl stát, takové ty malé řecké státečky. V našem chápání spíše obec. Ale tato obec v řeckém smyslu už dávno neexistuje. To, čemu my dnes říkáme *polis*, nebo co pro nás je *polis*, to je spíše stát. Ale víme zase, že stát je dosti moderní útvar, který nesmíme ztotožňovat s tou řeckou *polis*.

Nicméně když budeme mluvit o politice jakožto filosofické disciplíně, tak se budeme převážně vztahovat k té lidské schopnosti vytvářet společenství v podobě státu. A to je další věc: také společnosti, která ten stát vytváří. To ovšem je už další krok, který předjímá něco, co budeme muset dodatečně prokazovat nebo nějak vysvětlovat. Totiž že stát vlastně není to, čemu se tak všeobecně, už ústavně posledních čtyřicet let říkálo, to jest, kdy každý člověk je občanem ve smyslu příslušníkem státu a že celý jeho život nějak náleží do toho státu, že stát je jakýsi celek všech lidských životů, které jsou zapojeny do toho státního organismu.

Naopak, my budeme tady držet tu linii, že stát je výtvorem lidského společenství, lidské společnosti určitého typu, to jest zejména dějinně výtvorem moderním. To, čemu se ve středověku říká dnes stát, tak vlastně bylo něco jiného než dnes je stát. Je to tedy produkt společnosti. A jeho zvláštním rysem, zvláštním charakterem je, že má tendenci se emancipovat ze společnosti a z pouhého produktu a nástroje společnosti se stát jakýmsi řídicím centrem, které ovládne společnost. To je právě charakteristické pro moderní stát. Pro ten stát v tom moderním smyslu víc než pro jiné.

Takže když budeme mluvit o filosofické politice, tak budeme především mít na mysli nikoliv tu starou historii, nýbrž tu moderní situaci, kdy občan je ve společnosti, je příslušníkem a členem společnosti a je tlačěn do toho, aby redukoval svou účast na společnosti na své občanství ve státě. Ten jazyk nám také, i když je to poměrně novodobá záležitost, poukazuje k tomu, že občan státu je vlastně trochu proti duchu jazyka, že vlastně občan je občan obce. A obec musíme chápat jinak než stát. Tedy ne tak, že se obec vyvinula ve stát, nýbrž že obec, která se rozrůstala, rozšiřovala, vyprodukovala to, čemu říkáme stát. A že ten stát se teď pokouší ovládnout tu obec tak, že ta obec je chápána jako totožná se státem. Zatímco my budeme zdůrazňovat, že musíme rozlišovat mezi obcí a státem a že s obcí musí velká část života obce zůstat mimo legitimní zásahy a organizační tendence státu. Ale to už jsem skočil do něčeho, co není ještě zdůvodněno, a my musíme pokračovat postupně. Nicméně jsem to řekl dopředu, aby bylo jasno, v jakém smyslu mluvíme o obci.

Ještě jednu věc bychom mohli zdůraznit, že je zvláštní jakási, ne-li podobnost, tedy jakási analogie mezi filosofií a politikou ve smyslu politické aktivity, integrované politické aktivity. Právě tak jako filosofie se musí vztahovat k celku, k univerzu, tak také politika se musí vztahovat k celku obce. Politika, která se redukuje na správní záležitosti, na ekonomiku, na technické záležitosti, je vlastně politika upadlá. Vždycky když posuzujeme politiku jako osobnost, tak se musíme tázat, do jaké míry a na jaké úrovni je tento politik schopen se vztahovat k obci jako k celku. Například v našem případě dnes je velice důležité, jistě jste zažili, jak po několika projevech Komárkových v televizi nebo v rozhlasu, jak najednou zapanovalo takové nadšení mezi lidmi a okamžitě chtěli: „To je ten premiér, to chceme za předsedu vlády,“ ačkoliv nikdo vlastně nevěděl, jaká je jeho politická koncepce.

Ted' to jednak ukazuje na nízkou úroveň politického myšlení a reagování ve společnosti, že po tolika letech první člověk, který trochu rozumně promluví, tak už je považován za toho nejlepššího, ale zejména – já neříkám, že není, mně jde o kritiku té reakce – poněvadž naprostá většina lidí, kteří byli nadšeni, tak vlastně vůbec nevěděli, jaký ten program ten prognostický ústav připravil.

A za druhé tedy, že si nikdo nedá po tolika týdnech už práci s tím, že by to přednesl někde nebo vytiskl, že by to bylo předloženo k veřejné diskusi, třeba jenom odborníkům. Tady je několik desítek, možná málo desítek, třeba dvacet lidí, nebo možná trochu víc, kteří znají ten alternativní program, ale naprostá většina lidí o tom nemá ponětí. Ted' je strašně důležité vědět, zda v tom programu je pamatováno třeba na kulturu, anebo jestli je to jenom program ekonomický. Jestliže je to program ekonomický, tak to odborně-vědecky může být naprosto v pořádku, ale jako politika to nestačí, to není politický program, poněvadž to nepočítá s obcí jako celkem.

Jenom na to jsem chtěl ukázat, že posuzovat politika je třeba nikoliv podle jednotlivých jeho politických kroků, ale je potřeba uvažovat nad tím, jak rozumí životu obce v jejím celku, v jeho celku. Zda má smysl pro oblasti, které jsou na první pohled vzdáleny tomu jeho vlastnímu oboru. Když je to ekonom a nezůstává jenom odborným ekonomem, nýbrž stává se politikem, tak musí překročit hranice své odbornosti a musí se orientovat politicky, to jest musí se orientovat na celek obce. A ted' je otázka, zda nějaký odborník je schopen tento krok, tento přesah učinit, provést a na jaké úrovni.

Tak, tohle jsem chtěl takhle znázornit, že je jistá podobnost mezi filosofií a politikou. Právě tak jako filosofie, která se specializuje na jednu nějakou stránku a na ostatní se vykašle a vytlačí je, stane se nějakou odbornou záležitostí, přestává být filosofií podle toho, co jsme si tu řekli – filosofie se musí vztahovat k celku. Tedy filosofie, která se přestane vztahovat k celku, se stává nefilosofií. Podobně politika, která se přestane vztahovat k celku obce, ke všemu, co patří k životu obce, tak se stává nepolitikou, anebo falešnou politikou, zdánlivou politikou, vadnou politikou.

Já myslím, že tohle je pozadí, proč Rádl v *Dějínách filosofie* říká, že veškerá filosofie, veškerá velká filosofie byla vždycky blízka politice a revolucionářství. To, proč je filosofie blízka politice – to jsou samozřejmě ještě další body – ale jeden bod je v tom, že jak filosof, tak politik, pokud je to pravý filosof a pravý politik, vědí, co to je vztah k celku, a nikdy ho nechtějí a nemohou ztratit.

Otázka nyní vzniká, jakým celkem vlastně obec je. Ono samozřejmě také filosofickou otázkou první důležitosti je, jakým celkem je veškerenstvo. To je filosofický problém. Nejde o to, že tu samozřejmě předpokládáme, že svět je celek, ale my se k tomu celku musíme vztahovat. My se musíme tázat přinejmenším, zda svět je celek, nebo není celek. Podobně se ve filosofické politice musíme tázat, zda je obec celek a jaký je celek. Tady musíme odpovědět, a to bychom museli ted' zaskočit na chvíli do jiného oboru, především do první filosofie, do toho, čemu Aristoteles říkal *proté filosofía*, totiž rozlišování – a to je také věc dnes ne zcela běžná a rozšířená a málokterý filosof na tom takhle staví – že totiž je třeba zásadně rozlišovat mezi pravými a nepravými soucny.

K tomu se dostaneme někdy jindy, já to tady řeknu jenom velice zjednodušeně a stručně a spíš *ad hominem*. Je taková nesnáz, že moderní společnost se vyvíjela takovým divným způsobem, že člověk ztrácel své původní prostředí a že vytvářel prostředí umělé, v kterém stále víc a víc žil, takže to přirozené prostředí, původní prostředí, bylo vytlačováno a redukováno. Takže my všichni dnes žijeme hlavně mezi nepravými soucny a pravá soucna jsou vlastně v našem životě dost výjimkou, zejména pokud jde o lidi, kteří bydlí ve městech.

Tak třeba ve většině vašich domovů, pokud nemáte psa, kanárka a podobné nějaké živé bytosti, to jsou pravá soucna, pokud nemáte tam několik květin, to jsou také pravá soucna – řada lidí ovšem je má umrtvena tím, že jsou uříznuté a jenom ve váze, takže pro ně je důležitý ten estetický dojem a

nikoliv vztah k pravým soucnům. Ten vztah je pofiderní, když uříznou květině hlavičku. Tak vlastně my všichni žijeme mezi mrtvými předměty.

Důsledek toho je, že třeba Husserl veškeré své teze fenomenologické demonstroval posluchačům při takovýchto přednáškách na karafě a sklenici vody. To je známé, že prostě demonstroval všechny logické vztahy a tak dále, demonstroval na karafě vody a na sklenici vody. Čili na mrtvých předmětech. Po mém soudu je potřeba tady udělat radikální přítrž tomuto scestí a demonstrovat nejzákladnější věci, to jest z oboru první *filosofie*, na pravých soucních. To jest na... A co to jsou pravá soucna? To jsou pravá soucna, která jsou vnitřně integrována a jsou tedy přirozenými celky.

Já toho slova užívám zase jenom předběžně, co to je přirozený. Víme, že tady je to slovo *physis*, které se překládalo jako *natura* nebo příroda a přirozenost. A tady bychom se museli podívat, co vlastně to slovo *physis* v řečtině znamenalo. Tam je potřeba jít ještě před Parmenida, třeba k Hérakleitovi. Tam víme, že třeba *physis* a *thanatos* patří k sobě v jednom zlomku naprosto zjevně. To znamená *physis* je od *fyein* a *fyesthai*, což je roditi, roditi se, eventuálně růst. Odtud fytopatologie, což je věda o špatném, vadném růstu rostlin. To *fyton* je od toho *fyein* a *fyesthai*. Přirozenost neboli *physis* má jenom to, co vzniklo narozením, co rostlo a pak umírá.

Čili my vlastně dnes, když mluvíme o přírodě, tak jsme úplně zapomněli, co to kdysi znamenalo. A když se uvádí u řady řeckých *filosofů*, že psali knihy – a možná že to není ani pravda, ale říká se o nich, že napsali vždycky *Peri fyseós* –, tak se to překládá jako *O přírodě*. To je další věc, kterou musíme brát vážně. Ale když tedy my dnes použijeme toho určení, že co je přirozeně celkem, tak tím míníme ještě něco jiného než jenom živé bytosti. Samozřejmě všechny živé bytosti jsou přirozené celky, a tudíž jsou pravá soucna. Ale my víme dnes, že jsou ještě soucna pravá, která jsou bytostmi předživými, jako jsou třeba atomy. Atomy nežijí v tom běžném smyslu, ale nicméně my víme, že vznikly, neboť vznikají – subatomární částice vznikají, po nějaký čas žijí a pak zanikají. Není to život v tom smyslu biologickém, ale je to jakési trvání, které má cosi blízkého k tomu. Tedy ten pojem pravé bytosti nebo pravého soucna rozšíříme od živých bytostí asi tak, jako Teilhard de Chardin rozlišuje nebo určuje takzvané přirozené jednotky, ty *unités naturelles*. To je od těch nejzákladnějších, pravděpodobně kvant – zatím nic menšího neznáme –, přes subatomární částice, atomy, molekuly, buňky nebo jednobuněčné organismy, mnohobuněčné organismy až k té cerebralizaci, jak říká Teilhard, ale to je zase speciální záležitost. Tedy až po všechny ty nejvyšší živé bytosti.

A teď otázka je, co to je biotop, co to je biocenóza, co to je biosféra na úrovni biologické; zda můžeme mluvit o nějaké organické jednotě, která by dovoľovala mluvit třeba o mraveništi nebo úlu, ale vůbec třeba o celé biosféře jako o jednom organismu. Víme, že třeba u Platóna je celý svět chápán jako živočich, jak to překládá Novotný v *Tímaiovi*. Tedy svět jako celek je podle Platóna oživená bytost, živá bytost. Dokonce ti první presokratikci chápou *archai* jako živé, oživené. To je tedy takový pokyn, že vlastně to rozšíření teilhardovské je legitimní, že opravdu můžeme *filosofické* pojetí života rozšířit za hranice biologické i na ty přirozené jednotky, o kterých běžně nemluvíme, že jsou živé. Tedy že vlastně budeme tady razit nový pojem života, který se bude odlišovat od toho běžného. Takže budeme pak moci mluvit o době života protonu třeba.

To je věc, která je strašně důležitá pro *filosofické* uvažování, sledovat, jak se vyvíjí moderní fyzika a také moderní kosmologie, neboť je to velice blízké zájmům *filosofickým*. A tak víme, že byla zcela opuštěna myšlenka, že existují nějaké partikule, které by mohly nést legitimně ten starý název *atomoi*, to jest to, co je nedělitelné a co je tady odnavždycky, jak si to třeba atomisté představovali. Nýbrž že musíme vzít v úvahu, že všechno, co tu na světě je, i svět sám, je něco, co vzniká, nějaký čas trvá nebo žije a zaniká. A to platí i o protonech, které pravděpodobně představují ty nejpevnější, nejstabilnější prvky nebo elementy v tomto světě; tak stabilní, že poločas jejich rozpadu je

pravděpodobně několikrát delší než veškeré trvání celého universa. Nicméně to stačí k tomu, aby i v tomto universu protony vznikaly a zanikaly.

Tedy když mluvíme o pravých soucnech, máme na mysli soucna, která mají svůj počátek ve zrodu něčeho, co nějaký čas trvá, žije a pak končí. Přičemž to trvání od počátku až do konce je nějakým způsobem sjednoceno, integrováno vnitřně, nikoliv zvenčí, nikým dalším, nýbrž zevnitř, takže se to stává tou *unité*, tou jednotou. Přičemž není důležité, zda tam něco trvá, nebo ne. My víme, že třeba v organismech netrvá nic a že identita takzvaně toho organismu nespočívá v tom, že by tam něco po celou dobu zůstalo stejné. To je jakási malá invektiva proti té staré esenciální *filosofii*, která se domnívala, že to, co se mění, se nemění – jak to formuluje ironicky a takřka blasfemicky Rádl –, že to, co se vyvíjí, se nevyvíjí, že malé dítě, když se rodí a roste, tak od počátku do konce je to člověk, a to docela určitý člověk. To znamená, od začátku až do konce je to tentýž člověk, takže je tam něco, co se celou dobu nemění a co je základem toho, těch proměn na povrchu. To je ta, ten produktivní omyl, tedy jedna stránka toho produktivního omylu řeckého, díky kterému vznikla *filosofie*. Ale je to hrubý omyl, který nemůžeme držet, dneska už víme, že nic není neměnné v tomto smyslu, že všechno vzniká, nějaký čas trvá a zaniká.

A teď je otázka, zda obec můžeme považovat za takovou přirozenou jednotku. Zda to je integrita zevnitř, a nebo je to jenom integrita zdánlivá, která je nesena a udržována určitým způsobem aktivity těch skutečných, pravých jsoucen, těch přirozených jednotek, totiž lidí.

Tady intervenuje problematika v rámci biologie nebo *bio-etologie*, chování včel nebo mravenců, termitů v těch společenstvech. Ale to necháme stranou, to je jiný problém. V případě společnosti a politiky je to jinak. Ve *filosofii* nemůžeme najít žádný důvod nebo nemůžeme akceptovat žádný dostatečný důvod, proč považovat společnost za přirozený celek. To znamená, že ji budeme považovat za celek nepřirozený, nikoliv zevnitř integrovaný, zevnitř ustanovený. A po této stránce bude tedy jedním z velkých našich problémů, jimiž se musíme zabývat, jak vlastně dochází k té kvazi-integritě obce, kvazi-integritě společnosti.

To platí nejen o společnosti politické, ale třeba o rase. Víte, že v minulosti byly teorie, které považovaly rasu nebo národ za jakési *super-individuum*, za jakýsi *super-subjekt*. Že vlastně národ, to je to, co žije, a my jsme jenom takové články asi jako třeba jsou nohy u stonožky.

Tedy tohleto organické, takzvané organické pojetí společnosti, jakékoliv – ať už národa, rasy nebo kultury nebo čehokoliv – je prostě chybné, budeme kritizovat. Proč, to si řekneme až na místě, teď stačí se jenom toho dotknout.

To je také určitá polemika proti *Aristotelovi*. *Aristotelés* je přesvědčen, že obec je útvar přirozený. A protože přirozený je, podle přirozenosti je v řečtině – a *Aristotelés* byl Řek – je *fysei*. On se domnívá, že společnost, *polis*, vznikla od přírody, *fysei*.

A to znamená zároveň, že to je základ pro *Aristotelovo* tvrzení, že člověk je od přírody politickým živočichem, *zoon politikon*. To kdybyste si to chtěli najít, tak je to v českém překladu na straně čtyři v *Politice*.

Jako útvar přirozený je tedy obec podle *Aristotela* dříve než jednotlivec. To vypadá na první pohled oprávněně, poněvadž my víme, že každý jsme se narodili do obce, která byla před námi. Jenomže když *Aristotelés* mluví o tom, co je dříve, co je *ursprünglich*, jak by řekl *Heidegger*, tak se tím nemyslí časově dříve, nýbrž je to určité hodnocení. To, co je základní.

My se k tomu budeme vracet, poněvadž je to jedna z nejdůležitějších otázek filosofické politiky, ale teď to budeme muset také přeskočit. *Aristotelés* má za to, že obec je dříve než jednotlivec, a dokládá

to tím, že ve všech lidech je od přírody pud k takovému společenství. On zakládá integritu obce na přirozenosti obce, na tom, že obec vzniká *fysei*. A součástí tohoto působení *fysis*, které ustavuje tu obec, nechává obec, aby se zrodila, aby žila a zemřela, součástí tohoto působení *fysis* je, že jednotliví lidé jako součásti a složky společnosti jsou od přírody, to jest také touto *fysis*, *fysei*, jsou jaksi připraveni k tomu, aby žili ve společenství. A jsou připraveni tím, že do nich je uložen jakýsi pud, který je k tomu má. Tato konstrukce celá je vybudována na základním předpokladu, že obec je ustavena od přírody, tedy *fysei*.

Pokud bychom *Aristotelovi* dali za pravdu, byl by to dostatečný základ pro filosofickou disciplínu a pro *Aristotela* skutečně to dostatečný základ byl. Ale je tomu tak opravdu?

Ve filosofické logice jsme poznali – to jest v té logice, kterou chápeme nikoliv jako abstraktní logiku, nebo jak se jí říká formální logika, nýbrž kterou jsme chápali jako *filosofii logu* – jsme poznali dvojí způsob, jak se *logos* uplatňuje ve společnosti. Ještě já jsem tady vlastně přeskočil, já jsem myslel, že to můžu přeskočit, a ukazuje se, že ne. Kolik máme ještě času? Trochu je? Už ne?

Vydržíte ještě pět minut, nebo spěcháte potom někam? Já bych potřeboval ještě teď jednu věc říct k tomu *logu*, abych se k tomu nemusel vracet. *Logos* také má v řečtině strašně moc významů a většinou se překladatelé ani slovníky s tím dost nevypořádali. *Logos* je odvozeno od *legein* a původní význam slovesa *legein* není číst nebo mluvit – mluvit hlavně, ale třeba *lesen* v němčině je číst, protože je to *im ursprüngliche Sprache* podle *Heideggera*, říká, že *lesen* a *legein* mají společný kořen. Ale původní význam jak *legein*, tak německého *lesen* je sbírat. Ten nejstarší význam. Tam ty ostatní jsou teprve přenesené, dodatečné a to sbírat znamená jednak vybírat. Ne sbírat všechno dohromady na hromadu, nýbrž vybírat. Když sbíráme dřevo, tak kameny necháme stranou. Když je vinobraní, německy se vinobraní řekne *Weinlese*. Tam my vidíme ještě to *lesen*, že znamená sbírat, *Weinlese*. Nebo *Holzlese* je probírání lesa, čištění lesa. Tak tam se vybírá a to, co se vybralo, se dává dohromady.